

FRI-110-2-PP(S)-05

STYLISTICS OF SANCTITY IN THE STORY "THE REAPER" BY
YORDAN YOVKOV⁶⁸

Ivelin Iliev, doctoral student

Vasil Levski High School – Dulovo

Phone: +359 89 369 8841

E-mail: iiliev@uni-ruse.bg

***Abstract:** Without losing its philosophical depth and invitation to reflection, Yordan Yovkov's style is ethereal and dotted with countless intellectual challenges. Like a sculptor, he separates the excess from the marble and gives grace to the figures in the language. His unusual linguistic solutions create a sense of stylistic comfort in the reader. He transforms the common man's understanding of holiness and conveys it in detail.*

***Keywords:** icon, iconography, art, Christianity*

ВЪВЕДЕНИЕ

Езикът на светостта и Йовков

Йордан Йовков е изключително внимателен по отношение на подбора на думите в текста. Той не възприема някои тенденции, които са модерни за българската литература през 20 години на ХХв. Осъвременява езика чрез внимателния подбор на народни думи и диалектни форми, които не са в противоречие с книжовния език. Истински живописец на словото, той откроява различни нюанси на речта, чрез вплитането на народни умотворения – пословици и поговорки.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Без да губи философската си дълбочина и приканване към размисъл, стилът му е ефирен и изпъстрен с безброй интелектуални предизвикателства. Подобно на скулптор, той отделя излишното от мрамора и придава изящество на фигурите в езика. Необичайните му езикови решения създават чувството на стилистичен комфорт у читателя. Той го припознава като свой и възприема текста без особено напрежение, емоционално съпреживява художественото му въздействие. Йовков споделя: „В литературния език, на който пишем, има една логика на разсъдка, една граматичност и правилност, която го умъртвява. А в живата говорна реч – каква свобода, какво движение! Думата, с която почваш, линията на движение и капризите й, премълчаванията, прибързванията, избухванията, модулациите на гласа – в това е животът на тая реч“.

С изключително майсторство се използва и антономазията, като се подсилва библейската стилистика на повестта и се разкрива духовната същност на героя.

Вълчан – употребено 131 пъти - свързва се с поговорката “Човек за човека е вълк”;

Стефан – свързва се с гръцки – *венец, корона* (гр.); венецът на славата, лавров венец - Аполон и Дафне;

Петър – свързва се с латински – *камък*, семитски - йер, град, крайгълен камък в който се спъват грешниците споменат от Иисус; епитета „свят”, Йерусалим;

Гроздан – употребено 270 пъти свързва се с **лоза**, живот, Иисус, Лазар - възкресен.

Постигнато е невероятно описание, без да се използва много библейска лексика. В повестта един от главните изразители на светостта – *Бог*, т.е. лексемата „Бог“ е употребена 13 пъти. Интересно е, че се употребяват много изрази на границата между религиозната лексика и разговорния стил: „Опазил ме Бог”, „Слава Богу” и др.

⁶⁸ Докладът е представен на заседание на секция „Филология и философия“ на 61 международна научна конференция „Нови индустрии, дигитална икономика, общество – проекции на бъдещето – V“, проведена във Филиал-Силистра на Русенски университет „А. Кънчев, на 28 октомври 2022г. с оригинално заглавие на български език: СТИЛИСТИКА НА СВЯТОСТТА В РАЗКАЗА "ЖЕТВАРЯ" ОТ ЙОРДАН ЙОВКОВ

Думата *дявол* /от гръцки означава *този, който разделя*/ е използвана само 1 път. Бог е този, който събира – прави се връзка с *църква* – (лат.) *събрание*. Така се подчертава значението на човешката заедност. Словосъчетанието „златен венец” е споменато само 5 пъти, въпреки че е изключително важно за развитието на героите в повестта. Думи като *святост*, *светец* не са употребени нито веднъж в повестта, въпреки че са изразители на смисъла на текста – нейното съдържание кореспондира с библейския текст, осмисля го в конкретна житейска ситуация.

В следния цитат: „*Чу се звънка плесница. Вълчан изохка и се залови с две ръце за бузата. Веднага двамата му сина изреваха като вълци, спуснаха се и в един миг само Гроздан се видя грабнат в железните им ръце, издигнат нагоре към тавана и готов да полети надолу към земята.*” – плесницата е метафоризирана като камбана. И в комбинация с епитета «звънка» е сигнал за тревожност и грях, усещане, предвестие за идващо зло.

„*От тия бели коси полъхваха спомени за друго време и за друг живот.*”

Ето и библейския цитат, който разширява значението на включеното изречение:

„Белите коси са венец на слава, Когато се намират по пътя на правдата. (Притчи 16:31)

Като истински майстор на словото Йовков украсява художествено цитатите от Библията и ни кара емоционално да съпреживеем теофанията на главния герой:

„*Гроздан сне шапката си, бавно се прекръсти няколко пъти и, като държеше още едната си ръка на гърдите, остана тъй и се загледа: обкръжен от лъчите на слънцето, които сплитаха около него огромен златен венец, сред узрелите ниви пристъпваше Исус, замислен, кротък и благославящ...*”

Тук авторът допълва чрез въздействието на художествения текст библейския цитат:

„Докато мъжете гледали, външният вид на Исус се променил така, че лицето му сияело като слънце, а дрехите му станали бели като светлина. (Матей 17:2)

В текста се установява и засилена употреба на личното местоимение „аз” иницира много точно злото.

„– *Аз него ли? Аз от селото ще го изпъдя! Рода му ще затрия! Аз ще го науча, чакай, ще ме познае той кой съм...*”

Интересен похват е повторението и преминаването на една част на речта в друга /напр.: на прилагателно в съществително/. Според Йовков хубостта предизвиква всичко най-хубаво и най-лошо у човека, това е един от признаците на женската святост.

„– *Хубава, хубава... То само с хубост нищо не става. Не я знам и нея каква е повлекана. Търколила се тенджерата, че си намерила похлупака. Я ги оставете! Хайде, хайде да се храним, че не е хубаво софра да чака...*”

В повестта се разглежда праведното поведение – както и в Библията то е гаранция за социално благополучие и мир (Исая 32:17). Бог съди безпристрастно; Той не щади виновните и не изоставя праведните. Бог Съдията идва, за да спаси бедните и потиснатите, като ги освобождава от несправедливост и възстановява правата им (Исая 11:4). Освен това Той се отнася с тях, като с праведни, защото те са прави да се оповават на някого срещу своите врагове. (Пс. 75:11; 142:11-13). Така справедливата Божия присъда често се изразява в Неговите спасителни действия.

Преplitане на езическата обредност и християнската святост.

В „Жетварят” езическата календарна обредност се претворява в християнска. Патриархалният дух постепенно – съвсем бавно и спокойно – прелива в едно християнско съборно домостроителство. Законите на патриархалната общност се разкриват като християнски подвиг на праведността. Самият бит на българина е една безкрайна притча за сеяча и жетваря.

„Някога в селото имаше **традиции и обичаи, пазени много строго**. Имаше и една **осветена от времето патриархална власт**, която поддържаше реда и сговора, управляваше и съдеше по **свои собствени закони**.”

Жътвата е празник на плодовете на труда, на хармонията между земните и небесните сили.

„Не обичаше ли да уподобява в притчите си човешкия живот на нива, **добрите хора – на житни класове, лошите – на плевели?** Не наричаше ли **последния час – жетва и ангелите – жетвари?**“

В старославянския език думата *свят* е имала пряко значение на благодат. В някаква мистическа реалност се явява Исус в светналите жита и върви „усмихнат“ и „благославящ“. От тук нататък всички герои на Йовков ще извървяват неведоми пътища и ще се нареждат до своите протообрази на иконостаса. Повестта носи философския смисъл на кръстообразното битие /световното дърво/ небе – земя, живот – смърт, обединени от светостта. По силата на заедността в своя труд хората израстват като „богоносци“ „храмоносци“ и „светоносци“. Трябва само да бъдат докоснати от светостта и преобразени от нейната нетварна енергия. Поетическият битовизъм в началото на повестта губи все повече пространства, за да бъде заменен от библийската стилистика в края. Този маниер на повествование не е чужд на българина. Той е усвоен от народните приказки, които на по-късен етап се християнизират. Поради тази причина *и Светото Предание* е почти толкова живо в народната памет, както и *Светото Писание*. Интересен е образът на природата, който е езически мистичен, но спазва християнската обредност. Езическият култ към слънцето е сюжетоподдържащ – с намаляването на неговото действие се засилва и греховността и социалния „студ“ в селото. В края на повестта светлината на „венеца на Йехудиил“² привнася християнската символика на светлината, която облагородява човека и му запазва място във вечността на праведниците. Близостта на кръчмата /езическото/ и църквата обърква хората, но те оцеляват благодарение на вградения си усет към доброто. То е основния им ориентир към „жетвата на Христос“. Образът на потъналата в сумрак църква с запалени свещи е приравнен със събуждащото се село, готвещо се за жътва. Евхаристийността на творбата може би е несъзнателно изградена, поради своеобразния бит на българина, за който споменахме. Светите дарове *хлябът и виното* са част от ритуално-битовия социален опит на българина. Така българинът живее в самопричастие той е част от мистичния ареал на Светите Дарове:

„...освети душите и телата на всички ни с осветение, което няма да ни се отнеме: за да може с чиста съвест, с непосрамно лице и просветено сърце, причастявайки се със светите Дарове и получили от тях живот, да се съединим със самия Христос/**богоносци**/..., по Чиято дума: който яде Моята плът и пие Моята кръв, пребъдва в Мене, и аз в него... да бъдем ние Храм на Пресветия Твой Дух, Комуто се покланяме /**храмоносци**/; да бъдем избавени от всякакви дяволски козни... и да получим обещаните нам блага с всички Тво⁶⁹ и светии/**светоносци**/...”¹⁷⁰

//откъс от молитвата след внасяне на Светите дарове на престола//

Тази пространствена перспектива – на Светите дарове и Плътта и кръвта на Исус, е естественият ареал на българското село в началото на 20 в. Хората физически и духовно са потопени в него. Така е и в повестта:

„Вълчан въздъхна, **прекръсти се и пое хляба.**”

„Виното е лек, виното **успокоява повече и от молитвата. Вино е имало и на тайната вечеря, вино са дали и на Христа на кръста.**”

Българите посрещат своите гости, така както Мелхиседек посреща старозаветния патриарх Авраам с хляб и вино. (*Бит. 14:18*) Макар и ритуалността с виното да е на моменти

⁶⁹ Така св. Игнатий Богоносец нарича християните в „Послание до ефесяни“ глава IX – „Вашата вяра ви влече към висота, а любовта ви служи за път, възвеждащ ви към Бога. Затова вие сте съпътници един на друг. Богоносци и храмоносци, Христоносци, светоносци, във всичко украсени чрез заповедите на Исуса Христа.”

² Йехудиил (на иврит: – יהודיאל *Yehudiel* „хвала Божия“). Известен само от Светото Предание. В иконографията Йехудиил се изобразява, държащ с дясната си ръка златен венец, а с лявата - бич от три черни въжета. Йехудиил е покровител на тези, които се трудят за Божията слава и ходатайства да бъдат възнаградени за подвизите си; венецът, който държи в ръка, символизира божие то възнаграждение за положения труд.

силно свързана с езическата обредност, хлябът винаги е възприеман като част от Светите дарове и българинът го е осмислял като предметен израз на светостта. Затова неговият свят е един огромен храм, а самият той е „хомо литургикус“.

Стилистика на протообразите и светостта в повестта.

Йордан Йовков създава устойчиви художествени прототипи на протообразите в Библията. Те са библейски личности, облечени във фикционална художествена образност и съпътстват творчеството на автора в различните му повести и разкази. Някои от тях Йовков създава още в „Жетварят“.

Мъченикът-мъдрец - поп Стефан, с протообраз Св. Стефан. Прекрасно разбираш суетата на земния свят и е в невъзможност да я промени. Носещ болките и страданията на всички хора около себе си. Името му предизвиква няколко преки алюзии. Св. Стефан се възприема като победа над смъртта, това е първомъченикът, доказал възможността на човешката природа да добие святост. Затова и светецът е изобразяван с палмова клонка, символизираща победата над смъртта. Праведният Стефан, според книгата Деяния, преживява теофания: „Ето, виждам небесата отворени и Човешкия Син стоящ отдясно на Бога.“ (Деяния 7: 55-57). Думите му:

„Господи! не им приписвай този грях ” (Деяния 7:60) са в съзвучие с думите на Христос от Евангелието на Лука (23:34): „Отче! прости им, защото не знаят какво правят!” и кротостта и благодтта на поп Стефан. Неговите очи гледат „замислено и скръбно”, има „бяла брада”, „бледото лице” са словесно обрисувана икона. Не на последно място Στέφανος (Стефан) на гръцки означава венец, корона /златния венец/.

Хубавицата-прелюбодейка - Жела с протообраз Мария-Магдалена. Образът ѝ загатва вниманието на автора и трайният отпечатък на образа в неговото съзнание. Именно в повестта Йовков открива огромния потенциал на жената-съблазнителка.

„Жела умееше да се докарва и знаеше кога да бъде по-смела. Като говореше за хубостта на Гроздановата жена, тя искаше да припомни и за своята си хубост.”

„Понякога ставаше да отнесе или да донесе нещо и тогаз **изправяше цялата си снага, висока, силна, стъпяше тъй, че всичките ѝ гривни и нанизни звънтяха, или пък с особено задоволство отмяташе назад някоя плитка от косите си. И не се усмихваше, а лицето ѝ светеше ѝ кафявите ѝ очи под тънките вежди също тъй се обливаха светлина, спокойни, ясни.**”

И още един образ: **Грешникът вървящ към изкупление** - /с протообраз разбойникът разпнат до Иисус/ Гроздан, Вълчан.

„Гроздан стана и възбудено почна да се разхожда. **Омраза и гняв закипяха в душата му, лицето му потъмня, в очите му заиграха зловещи пламъци. Той не беше вече способен да мисли, неутолима жажда за мъст само изпълваше цялото му същество, кипеше в жилите му, помрачаваше разсъдъка му.**”

И преобразеният му образ, осветен от допира със светинята: „Гроздан познаваше добре силата на тая вяра. Някога и той сам постъпваше също тъй, както беше запомнил и видял от баща си. И **вършеше това не по подражание, не за обичай, а тласкан от една вътрешна нужда**”

Образът на Вълчан е образ на късно разкаял се грешник:

„Вълчан се обърна и не знаеше кому по-рано да отговори. **Разтреперан и бледен, той пулеше очи, озърташе се наоколо си, като че търсеше помощ.**”

И преобразеният Вълчан:

„... в предсмъртния си час Вълчан повикал синовете си, казал им, че им оставя имота си и им дава благословията си, но искал от тях, правят що правят, да прекратят съдбата си с Гроздана и да му повърнат нивите. „Те са негови, казал той. **Аз нямах право да му ги взема и бог ме наказва.**“

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Жетварят задава стилистичния маниер на Йордан Йовков. От тук нататък неговото повествование ще впили това противоречие и съжителство между „агиос“ и „биос“. В този свят се живее в обърнатата перспектива на иконите и всичко се преосмисля през облагородяващата нетварна енергия на светостта. Йовковите герои влизат в света на небето, здраво стъпили на земята.

REFERENCES

Nanchev, J. (2011). Sin and repentance or victory over evil in "The Reaper" by Yordan Yovkov. Literary world. (Оригинално заглавие: Нанчев, Й. (2011). Грехът и покаянието или победа над злото в „Жетварят“ на Йордан Йовков. Литературен свят).

Виж на <https://literaturesviate.com/?p=40289> – посетен на 20.09. 2022

Miteva, Kr. Some observations on the function of the icon in Job's story "The Reaper"// In: Electronic magazine LiterNet, 26.01.2003, No. 1 (38). (Оригинално заглавие: Митева, Кр. Някои наблюдения върху функцията на иконата в Йовковата повед „Жетварят“// В: Електронно списание LiterNet, 26.01.2003, № 1 (38)).

Виж на: <https://litenet.bg/publish4/kmiteva/ikonata.htm> - посетен на 09.09.2022

Lebedova, R., R. Radev. (2008). Fulfilled journeys of the spirit through words and plastic. Ed. FABER, Veliko Tarnovo. (Оригинално заглавие: Лебедова, Р., Р. Радев. (2008). Съднати пътувания на духа чевз словото и пластиката. Изд. FABER, Велико Търново).

Lebedova, R. (2016). The myth "Golden Dobrudja" and Yordan Yovkov // In: Periodical "Dobrudja", No. 31, pp. 98-114. (Оригинално заглавие: Лебедова, Р. (2016). Митът „Златна Добруджа“ и Йордан Йовков // В: Периодично издание „Добруджа“, Бр. 31, с. 98-114).

Tsanov, Str. (1995). About the religious codes of Bulgarian literature. Ed. Anthos, Shumen. (Оригинално заглавие: Цанов, Стр. (1995). За религиозните кодове на българската литература. Изд. Антос, Шумен).